

Mitä tehdä, kun mikään ei tunnu enää miltään?

Atte Oksanen (2006), Haavautuva minuus: Väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa.

Tampere: Tampere University Press & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 68, 368 sivua.

Ei ihme, että Atte Oksasen väitöskirjasta *Haavautuva minuus: Väkivallan barokki kontrolliyhteiskunnassa* ei löydy liiemmästi arvosteluja eikä edes kommentaareja. Teos on nimittäin kova pala purtavaksi ja sitkeä nieltäväksi. Siitä on hankala kirjoittaa arviota, niin liukasta ja poeettista tutkijan kieli on. Oksasen huomioihin reagoiminen ja niiden kritiikki tuntuvat paikoin yhtä luontevilta toiminnoilta kuin nykyrunouden tulkitseminen tieteellisesti perusteltuna kommentaarina maailman tilasta.

Oksasen väitöskirja lähtee siitä olettamuksesta, että ”nyky-yhteiskuntaa” vaivaa psyykkinen pahoinvointi. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa yhdenlaista sosiaalista diagnoosia 2000-luvun yhteiskunnasta ja sen jäsenten ”minuusproblematiikoista”, jotka purkautuvat ajassamme kirjoittajan mielestä haavautuviksi ja väkivallan kyllästäviksi (s. 19). Oksasen käsittelyssä ovat destruktiiviset minuuskriisit, joiden analyysin kautta tarjoillaan myös teoriaa minuuden, väkivallan ja teknologisen muutoksen kytköksistä. Tekijän mukaan teos edustaa ns. ruumiillista käännettä, jossa keskeisessä osassa on sosiokulttuuristen affektien erittely ”tekstien” analyysin sijaan.

Näin esimerkiksi tatuointeja voidaan analysoida minuusproblematiikkoina, kolmiulotteisen ruumiillisen narraation kiinnekohtina ja kipupisteinä (s. 245–268).

Väitöskirjan teoreettisia konteksteja nimetään kuuluvaksi mm. ranskalaisen filosofian, psykoanalyysin, feministisen teorian, nuorisotutkimuksen sekä kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen piiriin. Sosiokulttuurista analyysia kirjassa tehdään erityisesti Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin tekstejä lukien, etenkin sellaisten käsitteiden kuin kontrolliyhteiskunta avulla (s. 50–). Kirja koostuu yhdeksästä sängen erityyppisestä artikkelista, joiden läpi tekijän mukaan seiloutuu sosiaalipsykologinen näkemys siitä, miten vaikeaa ihmisten on määritellä itseään nyky-yhteiskunnan muospaineiden alla (s. 23). Oksasen mukaan identiteetti näyttää nykymaailmassa ”päivitysversiona”, vastauksena kysymykseen ”Kuka minä voisin olla?” aiemman ”Kuka minä olen?” -kysymyksen sijaan.

Tekijä kuvaa tutkimuksensa metodologiaa barokkiseksi. Barokki ei tässä yhteydessä tarkoita kuitenkaan suoranaista tyylisuuntaa tai aikakautta, vaan se on perspektiivi ja työkalu nyky-yhteiskunnan moninaisen psyykkisen pahoinvoinnin selvittämiseksi (s. 20). Miksi barokki, ja mikä barokki? “[B]arokki juhlii muodonmuutoksia, dynaamisuutta, juoksevuutta ja paradoksaalisuutta, jotka voidaan nähdä ominaisiksi myös nykyiselle sosiokulttuuriselle tilanteelle”, Oksanen tiivistää vastaukseksi (s. 18). Barokkisuus työssä näyttää myös italialaisten taiteilijoiden, mm. Berninin ja

KIRJAT

Caravaggion, töiden siteeraamisena ja italialaisarkkitehtuurin esittelyssä sekä barokkitaiteessa käsiteltyjen teemojen jokseenkin hatarassa suhteuttamisessa nykykulttuurimme eri ilmiöihin.

Oksanen kuvaa menetelmäänsä myös *chiaroscuron* käsitteen kautta: tutkimuksessa ei lähdetä siitä, mikä on kirkasta ja ilmiselvää, vaan siitä mikä on synkkää ja mustaa – ja lopulta pimeydestä on nouseva valo (s. 25). Väitöskirjan keskeinen intellektuaalinen eetos on kuitenkin pessimistinen. Oksanen sanoo kirjoittavansa narratiivista tragediaa ja dystopiaa nyky-yhteiskunnasta (s. 42). Kirjoittajan mukaan *chiaroscuron* kuvauksen osuvin kirjoitusmuoto on esse, jossa läsnä ovat myös rohkeat avaukset. Niitä ei työstä todellakaan puutu, etenkin kun Oksanen ilmoittaa jo alussa seuraavansa Rosi Braidottia mukaillen niin mielikuvitusta kuin järjen ääntä (s. 25).

Oksanen on lähtenyt tekemään tutkimusta sillä oletuksella, että nyky-yhteiskuntamme edistää erilaisia identiteetteihin liittyviä ongelmia. Mitä otsikossakin esiintyvä ”haavautuva minuus” sitten tarkoittaa? Se kuvaa ”nyky-yhteiskunnassa helposti muodostuvaa psykisen prosessin aukinaisuutta, olemassaolon viiltävää labyrinthia. Haavat jäävät auki tai subjekti haavautuu yhä uudestaan sosiaalisen maailman liuetessa hänen ympäriltään” (s. 21). Minuuden päivityspakko on Oksasen mielestä todellinen uhka, jonka seuraukset mitataan ”lihassa ja veressä” (s. 23). Kirjoittajan mielestä on huolestuttavaa, että ihmisten on nykyään jatkuvasti kyettävä mukauttamaan toimintaansa muuttuviin vaatimuksiin, sillä tämä vaarantaa yhden tärkeim-

mistä identiteetin perustekijöistä, jatkuvuuden. Oksasen teksti yrittää kiinnittyä muutokseen ja saada siitä otetta, mutta tässä ei onnistuta, koska käsiteltyjä asioita ei saada sidottua historialliseen jatkumoon. Muutoksen analyysi jää retoriselle ”on tapahtunut muutos” -asteelle, ns. muutospuheeksi.

Oksanen mukaan kaikesta on tullut lyhyttä ja muutosaltista ”pätkeä”: on pätkätyöt, pätkäsuhteet, uusperheet, elinikäinen oppiminen, pätkähyvinvointi ja pätkäpahoivointi (esim. s. 66–67). Oksanen on sitä mieltä, että subjektin identiteettiä ”ei enää kirjata perheen, koulun, ammatin tai iän mukaan, vaan subjektilta edellytetään jatkuvia muutoksia, joiden seuraukset saattavat pahimmillaan nostaa esiin tuhoavia minuuden muotoja” (s. 21). Tällaiset heitot tuppaaavat kuitenkin jäämään retoriikan tasolle, kun niitä ei kyetä kytkemään tapausesimerkkeihin, puhumattakaan siitä, että niiden toteutumista pystyttäisiin uskottavasti perustelevaan jollain kollektiivisella liikkeellä. Oksasen retoriikasta tulevat paikoin mieleen vanhat lorut siitä, miten kaikki on aina epävarmaa ja väliaikaista, mihinkään ei voi enää luottaa. Hän viittaakin työnsä alussa Herakleitokseen, jonka mukaan samaan virtaan ei voi astua kahdesti – mutta kuittaa silti jatkuvan muutoksen juuri meidän ajallemme tyypilliseksi ominaispiirteeksi, jonkinlaiseksi ajan hengen kiteymäksi (s. 24).

Tekstin historiattomuus tai ahistoriallisuus, kytkeytymättömyys ajanhetkeen, on sikäli paradoksaalinen piirre, sillä tekijä itse ilmoittaa tavoitteekseen nimenomaan nyky-yhteiskunnan tämänhetkisen tilan kartoittamisen. Itse ajattelen niin, että jotta

nykyhetkeä voisi ymmärtää, pitäisi jotain sanoa siitäkin, miten tähän on tultu ja mistä; samalla voitaisiin luoda jalustaa tulevaisuuteen suuntautuvalla katseella. Oksasen teksti on malliesimerkki kirjoitustyylistä, jossa menneisyydelle annetaan arvoa korkeintaan nykyisyyden ponninlautana, tuskin edes sinäkään. Historiallisen kehityksen ja jatkumojen sijasta puhutaan esimerkiksi ”siirtymästä”, joka ”tapahtuu” instituutioiden ohjaamista yhteiskunnista kontrolloiviksi.

Lukijan kannalta on onnetonta, että tutkimuksen teksti on niin passiivin syövyttämää. Spekulaatiiviset, kiinnostavatkin huomiot asioiden tilasta esitetään niin vastaansanomattomina totuuksina, faktuaalisuuden sumuverhon takaa kajahtavalla isännän äänellä, että koko tutkimuksen lukemisesta tulee ensin ahdistus – sitten herää kapinahenki. Miten on mahdollista edes lähestyä kriittisesti diskurssia, joka toistaa vieraantumisen ja totalisoivuuden teemoja näin monella tasolla? Miten ilmaista, että on eri mieltä voimaväitteistä, jotka ladataan lukijan silmille lakonisella tyyneydellä: ”Elämme virtuaalisessa maailmassa, joka tarjoaa rajattomasti mahdollisuuksia ja maksimoi paitsi yltäkylläisyyden myös riskit” (s. 94); ”In the late modern societies life is too fast for drama. Life has started to resemble music videos with rapidly changing camera angles or hectic IT offices” (s. 292); ”Valinnan mahdollisuudet eivät enää näyttäytyä itsestään selvinä, sillä vapaudet tuovat mukanaan vastuun, joka voi myös kaventaa subjektiivisia toiminnan mahdollisuuksia” (s. 229)?

Teoksen yhdeksän artik-

KIRJAT

kelia käsittelevät monentyyppisiä aiheita, joille yhteisiä ovat pelon, vihan, väkivallan, kriisin, hulluuden, kivun, pahoinvoinnin ja riskien kaltaiset teemat. Sukupuoleen liittyvää problematiikkaa käsitellään maskuliinisuuden ja muutoksen väkivaltaisessa kytkeytymisessä, jota tarkastellaan Kalervo Palsan taiteen ja Nine Inch Nails -yhtyeen teknoindustriaalimusiikin kautta. Nine Inch Nailsin sanoitukset kertovat Oksasen mielestä itseinhosta, toiseuden ja teknologian pelosta sekä kidutuksesta ja kärsimyksestä, jotka kaikki kietoutuvat pornografisena näyttävätyvän seksuaalisuuden ympärille. Miehen seksuaalisuus on sen mukaan likaisuuden ja saastaisuuden määrittämää; se yhdistyy "toiseuden [...] tuottamaan kauhuun, makaberiin kuoleman kaipuuseen ja elämänpolitiikkaan, jonka merkkinä toimii satutettu ja runneltu ruumis". Tästä ja amerikkalaisuudestaan huolimatta NIN toimii Oksasen mukaan vuosittain vaihteen syväluotaajana – sen kuvaamat ongelmat ovat yleisinhimillisiä ja tyypillisiä erityisesti postmoderneille teknologisille yhteiskunnille, kuten Suomelle (s. 169).

Musiikkiteemaa käsitellään myös "raskaan suomenkielisen rockin" kautta. Sen paranoidiset miehet elävät vain suhteessa kuolemaan, ja sanoituksissa "kuolema kytkee tien ja totuuden toisiinsa" (s. 153). Samantyyppistä tematiikkaa pyöritellään Myyrmannin pommi-iskua käsittelevässä artikkelissa, jossa puhutaan minuuden väkivaltaisesta virtualisoitumisesta. Erityiskiinnostuksen kohteena Oksasella ovat olleet lapset ja nuoret, joiden pahoinvoinnin nähdään heijastelevan laajassa mielessä yhteiskunnan ongelmien syvyyttä. Tämä pahoinvointi

ja nämä ongelmat liittyvät erityisellä tavalla teknologiaan, erityisesti internetiin. Bodies in Chains -luvussa suomalaisista nuorista maalataan kuvaa erityisen minätietoisina, itseensä ja ruumiisiinsa negatiivisesti suhtautuvana mutta teknologisesti erittäin taitavana ryhmänä. Teknologia ja ruumis kietoutuvat Oksasella yhteen useammassakin artikkelissa; muun muassa lasten leikkejä kuvatessaan hän viittaa poikien Transformer-robotteihin, joita voidaan tulkita tietoisien mielen käskyttämiksi metamorfooseiksi, ja tyttöjen ihailemiin täydellisen kauniisiin Disney-prinsesseihin. Ruumista tuotetaan ja ekstensoidaan lapsesta alkaen leikkimällä (s. 283), ja äärimuodoissaan tämä ruumiin muokkaus näyttäytyy ranskalaistaiteilija Orlanin plastiikkakirurgisissa kokeiluissa (s. 94–95).

Olen kovasti vastustanut halua antautua Oksasen esittämien argumentaatioiden imuun ja nostaa *Haavautuvassa minuudessa* esitettyjen teesien pohjalta esiin selityksiä Pekka-Eric Auvisen Jokelan koulussa äskettäin tekemiin surmiin. Tausta-aineistoa Jokelan tapauksen käsitteilyyn kirjassa kyllä riittää, enkä yhtään ihmettelisi, jos Oksanen seuraavaksi tarttuisi Auvisen toiminnan psyko-analyysiin. Oksanen kirjoittaa Tunne-elämän äärimmäistyminen -luvussa itsekontrollista ja äärirajoista, joiden kokeminen on erityisen maskuliinin tapa rakentaa identiteettiä. Reterritorialisaatio näyttäytyy Oksasen mukaan äärimmäisenä itsekontrollina, rekontrollina, jossa "tunteita työstetään väkivaltaisella panssaroitumisella ympäröivää todellisuutta vastaan" (s. 109). Satuttaminen minuutena taas liittyy subjektin taipumuksiin käyttää väkivaltaa itseilmaisuna:

omaa olemassaolon tunnetta vahvistetaan satuttamalla toisia. Tämän vastapainona toimii deterritorialisaatio, itsekontrollin paineesta pakeneminen, eskapismi, joka voi kääntyä masokistiseksi ja jopa radikaalin destruktiiviseksi. "Minuus vapautetaan väkivaltaisesti elimetömään ruumiiseen" (s. 110).

Ruumiiseen kytkeytyvien affektien ja niiden äärimuotojen, kuten väkivallan, erittely on tärkeä osa Oksasen sosiokulttuurista analyysia. Tutkijan mielestä etenkin sosiaalipsykologinen tutkimus ei saisi kadottaa itseään postmoderniin tekstualismiin, jossa "ei enää etsitä reaalisia sosiaalisia tai psykologisia lähtökohtia ilmiöiden selittämiseksi" (s. 22), mutta paikoin väitöskirja liukenee itsekkin sosiaalisen vastuun taakan alta. Se ei puhu ihmisistä, yksilöistä tai ryhmistä, korkeintaan subjekteista tai "dividuaaleista" – mikä sinänsä on linjassa deleuzelaisen diskurssin kanssa – mutta kun tällainen tapa puhua kytketään olemassa olevien ihmisten todellisiin ruumiisiin, haluihin ja kärsimykseen sekä reaaliin tapahtumiin, teksti osallistuu väistämättä, tavalla tai toisella, myös käytännön elämässä merkityksellisten eettisten kysymysten käsitteilyyn. Tässä teos ei onnistu kovinkaan hyvin. Oksanen ei ole kiinnostunut ihmisestä, yksilöstä, tuntijasta tai kokijasta, vaan laajoista sosiokulttuurisista liikkeistä ja ilmiöistä, jotka vain ankkuroidaan hetkeksi yksittäiseen tarkastelukohteeseen. Oksasen valitsemista esimerkitapauksista punotaan väitöskirjassa ravisuttavan synkkä maailmankuva, jossa haavautuvien miinuksien ainoat itseilmaisun muodot rakentuvat väkivallan, kivun ja kuoleman asettamissa rajoissa.

Tanja Sihvonen